

Актуальні
питання
слов'янського
мовознавства

Випуск XIX

Одеса-2024

Міністерство освіти і науки України

Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов'янського мовознавства

*Актуальні питання
слов'янського мовознавства*

Випуск XIX

Одеса
2024

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)

У збірнику вміщені статті зі широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов'янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов'янознавства.

Відповідальний редактор –

О.О. Ілясов

Редакційна колегія збірника:

доктор філологічних наук, професор *В.Б. Мусій*
кандидат філологічних наук, доцент *О.М. Новак*
кандидат філологічних наук, доцент *М.А. Сокаль*
кандидат філологічних наук, доцент *О.О. Кон*
кандидат педагогічних наук, доцент *А.О. Буднік*
кандидат філологічних наук, доцент *Н.І. Кердівар*
кандидат філологічних наук, викладач *В.В. Дашкова*
викладач *Н.К. Турбарова*
викладач *О.О. Ілясов*

Рецензенти:

Н.Г. Ареф'єва – доктор філологічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Ю.А. Шпаляренко – кандидат педагогічних наук, старший викладач, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Друкується за ухвалою Вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», протокол № 7 від 26 грудня 2024 року

© Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2024

© Кафедра слов'янського мовознавства, 2024

© О.О. Ілясов, упорядник, 2024

ЗМІСТ

НАЦІОНАЛЬНА СВОЄРІДНІСТЬ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ ТА ВИВЧЕННЯ ЇХ ІСТОРІЇ

Ілясов О. О.

Сербська академічна тлумачна лексикографія другої половини XX століття. «Речник српскохрватског књижевног и народног језика» (Речник САНУ).....	6
---	---

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ У СПЕКТРИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Воробець С.В., Цзібінь Х.

Білінгвальна компетенція мовної особистості і професійно орієнтований переклад.....	17
--	----

Воробець С.В.

Система навчальних завдань з професійно орієнтованого близькоспорідненого перекладу.....	26
---	----

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА МЕТОДИКА ЇХ ВИКЛАДАННЯ

Турбарова Н.К., Деде Ю.Ф.

Лінгводидактична робота з розвитку фонематичного слуху в першокласників у класі з інклюзією.....	37
---	----

*Буряченко В., Балтажи Д., Тома В. (науковий керівник – к. філол. н.,
доцент Сокаль М. А.)*

Проблема дислексії та дисграфії у молодших школярів та можливості її вирішення.....	54
--	----

Макарова К. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)

Про роботу над помилкам в мовленні молодших школярів.....	61
---	----

Турбарова Н.К., Моїсєєва С.

Використання LEGO-технологій на уроках української мови та читання.....	67
--	----

Беліна А.О. (Науковий керівник – к. філол. н., доцент Кон О.О.)

Використання додатків Google у сучасних підходах до вивчення української мови в початкових класах.....	80
---	----

Балабан Д.Д. (науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)

Орієнтири педагогічної діяльності на засадах НУШ.....	90
---	----

Макарова К.

(науковий керівник – к. філол. н., доцент Сокаль М. А.)

ПРО РОБОТУ НАД ПОМИЛКАМ В МОВЛЕННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В статті розглянуто особливості роботи з попередження помилок в мовленні учнів початкової школи; зазначено, що попередження та виправлення помилок невіддільні від усієї системи роботи вчителя з навчання мови. Така система розробляється на основі диференціації конкретних типів помилок та вивчення причин виникнення кожного з них.

Ключові слова: початкова школа, культура мовлення, мовленнєві помилки.

Провідні українські вчені (Л. Варзацька, М. Вашуленко, А. Каніщенко, К. Пономарьова та ін.) наголошують, що саме в період початкового навчання діти найінтенсивніше опановують норми усного й письмового літературного мовлення, вчаться використовувати мовні засоби в різних умовах спілкування відповідно до цілей і змісту мовлення.

Робота з попередження помилок містить такі елементи:

- 1) виправлення помилок у зошитах учнів;
- 2) постійна робота на уроці над помилками в усному та писемному мовленні учнів;
- 3) індивідуальна позаурочна робота над окремими помилками;
- 4) система вправ, у яких враховуються найімовірніші помилки, аналіз текстів на уроках читання та рідної мови;
- 5) мовні вправи перед написанням твору, переказу з метою підготовки до правильного використання мовних засобів (слів, сталих виразів, речень);

6) навчання прийомам самоперевірки та редагування написаного тексту [1, с. 399].

Спостереження за навчальним процесом у початкових класах показали, що попередження помилок, особливо студентами-практикантами, проводиться не завжди систематично, фрагментарно, адже молодий вчитель не завжди уміє визначити тип учнівської помилки і дібрати прийоми для її запобігання або усунення. Крім того, відсутність єдиної класифікації помилок в методичній літературі ускладнює роботу вчителя в означеному напрямі.

Однією з причин орфографічних помилок у письмових роботах учнів є розрив між теоретичними знаннями та вміннями й навичками. В молодших школярів недостатні орфографічна пильність, навички самоконтролю, та діти зазвичай пишуть, якчують. Серед орфографічних помилок спостерігаються, зокрема, фонетико-графічні (пропуск букв, заміна одних літер іншими, подібними за звучанням і накресленням, перестановка, графічне спотворення слів) та власне орфографічні (помилки у вживанні буквосполучень *ьо, йо*, апострофа, м'якого знака, подвоєнь приголосних, спрощень в групах приголосних тощо).

Молоді вчителі традиційно звертають увагу на орфографічні та пунктуаційні помилки, у той час як для підвищення рівня мовленнєвої культури учнівських робіт варто звертати й на інші їх види, наприклад, граматичні:

- порушення відмінювання (*дякую вас, у відміну від тебе*);
- порушення узгодження між підметом і присудком (*Мені сподобалось ялинка*),
- порушення узгодження між іменником та прикметником (*веселе день народження*) та ін.

Сучасні методисти досліджують найрізноманітніші аспекти проблеми словникової роботи в початкових класах: Л. Павленко – слова мов-

ного етикету і практичне їх використання молодшими школярами, А. Мовчун – роботу над літературними термінами в початковій школі, Крикун М. – роль слова в розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку, С. Дубовик – розвиток діалогічного мовлення учнів початкових класів та ін. Названі аспекти є об'єктом розгляду відповідних публікацій і становлять безперечний інтерес для вчителів-практиків [2, с. 22–25].

Типові помилки учнів, пов'язані з вживанням слів, зумовлені недостатньою увагою до словникової роботи вчителів.

По-перше, лексична робота в школах носить нерегулярний, епізодичний характер; постійного ускладнення завдань не спостерігається. Спеціальні словникові вправи проводяться, як правило, лише під час вивчення розділу «Слово».

По-друге, вчителі недостатньо працюють над уточненням відтінків значень синонімів, антонімів, багатозначних слів, паронімів. Якщо така робота ще проводиться на уроках читання, то на уроках мови вона, на жаль, досить епізодичне явище.

По-третє, спостерігається одноманітність методичних прийомів роботи над словом, лексична робота зводиться до з'ясування значення так званих "незрозумілих" слів. Майже зовсім не застосовуються, наприклад, прийоми зіставлення значень слів (*летіти* – *літати*, *бігати* – *бігти*), уточнення значень слів-синонімів (*жадібний* – *скупий*; *йти* – *сунути* – *дибати* – *лізти* – *ледве ногами перебирати*); підбір антонімів до багатозначних слів (*свіжий хліб* – *черствий хліб*, *свіжий вітер* – *теплий вітер*, *свіжа газета* – *стара газета*, *свіжі огірки* – *солоні огірки*), спостереження за вживанням синонімів, антонімів, багатозначних слів у тексті та ін.

По-четверте, вчителі не завжди правильно вибирають лексеми із тексту для пояснення їх значень учням, часто зосереджують увагу на словах,

які не несуть ідейного навантаження, а ключові слова, важливі для розкриття змісту твору, ігнорують.

Наведемо приклади лексичних помилок:

- повторення слів, що зумовлене бідністю словникового запасу;
- неточне вживання слова внаслідок неправильного розуміння його значення (*На **gori** сидів зайчик* (замість *на горбочку*);
- порушення правильної сполучуваності слів (*Потяг **робив швид-кість*** (замість *набирав швидкість*);
- уживання слів без урахування їх емоційно-експресивного та оцінного забарвлення (*ворони **щебетали*** (замість *каркали*);
- вживання діалектних слів і словосполучень (*хлوبيсь в калабаню* (замість *впав у калюжу*) [1, с. 327–328].

Добираючи опорні слова для складання речень чи тексту, вчителю необхідно потурбуватися, щоб ці слова були зрозумілими дітям. В іншому випадку школярі можуть вжити їх неправильно [2, с. 22–25]. Так, діти припустились помилок, складаючи речення за опорними словами на тему «Бібліотека»: *На абонентах стоять різні книги. У бібліотеці є словники, підручники, каталоги. Я люблю читати фантастику, книжки, казки, оповідання.*

Варто також звертати увагу на доцільність введення до активного словникового запасу деяких лексем, а також правильне використання прийому семантизації слів за допомогою добору синонімів. Адже цей прийом учителі не завжди доводять до логічного завершення, а обмежуються лише доббором синонімів до аналізованого слова, не розрізняючи відтінків їх значень. Це обмежує мовленнєвий розвиток дітей, бо вони не відчують смислових і емоційних відтінків у словах-синонімах, значення одного слова прирівнюється до значення іншого. Наприклад: *жадібний* у тлумачному словнику пояснюється як такий, що пристрасно прагне до збагачення, а *скутий* – як надмірно ощадливий по відношенню

до себе і щодо інших. У дитячому розумінні поняття *жадібний* і *скупий* зливаються і мають безумовно негативне значення. Але слово *жадібний* в українській мові багатозначне, і поряд із висловом *жадібний до грошей* вживається і *жадібний до праці, дивитися жадібними очима*. Багатозначним є і слово *скупий*, вживаючись в українській мові не завжди з негативним відтінком: *скупий відпочинок*, тобто надто малий, короткий, недостатній в якому-небудь відношенні.

Можна констатувати, що молодші школярі недостатньо орієнтуються в розрізненні значень слів-паронімів, оскільки такі слова можуть бути дуже близькими за вимовою. Як показує практика, робота з уточнення лексичних значень паронімів часто має стихійний характер. Щоб цього уникнути, готуючись до уроку, вчитель має скрупульозно аналізувати кожний запропонований учням текст, виписуючи в план-конспект слова, значення яких потребує уточнення. Наприклад, якщо в тексті зустрічається слово *адресат*, то варто написати на дошці й пояснити й *адресант*, навіть незважаючи на відсутність цього слова в тексті. На уроках української мови з метою збагачення словникового запасу учнів пояснюємо їм значення й таких слів-паронімів: *абонент* – *абонемент*; *мимохідь* – *мимохіть*, *особовий* – *особистий*, *заповіт* – *заповідь*, *тактовний* – *тактичний*, *рідкий* – *рідкісний*, *компанія* – *кампанія*, *вести* – *везти* та ін. З метою закріплення розуміння значень слів-паронімів необхідно пропонувати дітям ввести їх у речення. Адже знання загального значення слова не завжди служить показником того, що учні розуміють його в у звязному мовленні. Вони часто не усвідомлюють відтінків значень, яких слова набувають у контексті.

У цілому аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми дав підстави зробити висновок, що попередження та виправлення помилок невіддільні від усієї системи роботи вчителя з навчання мови. Така си-

стема розробляється на основі диференціації конкретних типів помилок та вивчення причин виникнення кожного з них.

Список використаних джерел

1. Методика навчання української мови в початковій школі : [навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.
2. Гордієнко О. А., Шевчук Т.О. Словникова робота на уроках української мови в початковій школі. *Педагогічна Житомищина*, 2008. № 1. С. 22–25.

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

Кафедра слов'янського мовознавства

Науково-методичне видання

**Актуальні питання
слов'янського мовознавства**

Випуск XIX

*Здано до набору 31.11.2024. Підписано до друку 15.12.2024
Папір офісний. Гарнітура «Таймс». Ум. друк. арк. 4,94.
Обл.-вид. арк. 4,56. Тираж 300 прим.*

Актуальні питання слов'янського мовознавства / відп. ред. О.О. Ілясов. Вип. XIX. Одеса : Homeless Publishing, 2024. 169 с.

У збірнику вміщені статті з широкого кола лінгвістичних та методичних проблем славістики: з питань історії та теорії слов'янських мов, методики викладання дисциплін славістичного та лінгвістичного циклу.

Для викладачів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться проблемами сучасного слов'янознавства.

ББК 81.41я43
УДК 808.1 (082)